

Piotr Obrączka (<https://orcid.org/0000-0001-5472-6411>)
Uniwersytet Opolski

Jan Paclawski – historyk literatury

Jednym z najbardziej zasłużonych mieszkańców współczesnej Kielecczyny jest niewątpliwie Jan Paclawski – profesor zwyczajny, historyk literatury polskiej, współtwórca kieleckiej polonistyki, wychowawca kilku pokoleń filologów, którego życie i działalność naukowa są od ponad 50 lat związane ściśle z regionem świętokrzyskim.

Urodził się 14 lutego 1935 r. w rodzinie Józefa i Marii z Horbów w Leszczawie Dolnej (w powiecie przemyskim)¹. Do szkoły podstawowej uczęszczał we wsi rodzinnej i w Birczy. Naukę wielokrotnie przerywały wypadki wojenne i powojenne działania partyzanckie UPA na terenach powiatu przemyskiego. W latach 1951–1955 uczył się w Liceum Pedagogicznym w Przemyśle, które ukończył z wyróżnieniem, co skutkowało zwolnieniem z nakazu pracy oraz przyjęciem na studia bez egzaminu. Studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim filologię polską, a przez trzy lata również filozofię (pod kierunkiem prof. Romana Ingardena). Podczas studiów działał w Kole Naukowym Polonistów UJ. Zainteresował się przede wszystkim polskim romantyzmem, co wiązało się z przygotowywaną na seminarium magisterskim prof. Kazimierza Wyki pracą na temat dramatu Juliusza Słowackiego *Samuel Zborowski* (1960). Kilka lat później napisze pod kierunkiem prof. Wyki rozprawę doktorską poświęconą twórczości literackiej późnoromantycznego dramaturga i historyka – Karola Szajnochy (Uniwersytet Jagielloński, 1967).

Po ukończeniu studiów pracował dziewięć lat (1960–1969) na Opolszczyźnie: po krótkim epizodzie bibliotekarskim w Opolu został nauczycielem języka polskiego w liceach ogólnokształcących: w Głuchołazach (jeden rok; tu jego uczennicą była Irena Sikora, obecnie Jokiel, emerytowana profesor Instytutu Polonistyki i Kulturoznawstwa Uniwersytetu Opolskiego), następnie w Brzegu (gdzie w okresie trzech lat zorganizował i kierował opolską filią liceum dla pracujących), w końcu w Koźlu. W ostatniej miejscowości był pięć lat dyrektorem liceum, wówczas też napisał i obronił wspomnianą już rozprawę doktorską. W roku 1969 debiutował artykułem o Karolu Szajnosze wobec spraw Śląska, ogłoszonym w „Kwartalniku

¹ Wykorzystano tu m. in. informacje o życiu i działalności naukowej Jana Paclawskiego zawarte w trzydziściowym wywiadzie, jaki przeprowadziła z nim w 2019 roku w Kieleckim Towarzystwie Naukowym Iwona Gądek (Gralak, doktorantka Paclawskiego). Zob. <http://ludzie.kieleckietowarzystwonaukowe.pl/wywiady>.

Opolskim”². Wkrótce wyjechał do Kielc, nadal jednak utrzymywał żywe kontakty z uczelnią opolską. Uczestniczył w kilku sesjach naukowych zorganizowanych przez Uniwersytet Opolski, publikował w wielu opolskich tomach zbiorowych (*Tradycja i nowatorstwo w prozie polskiej po roku 1945; Henryk Sienkiewicz, twórca i obywatel; Spotkania Sienkiewiczowskie*; księgi pamiątkowe poświęcone Marianowi Kaczmarskiemu i Zdzisławowi Piaseckiemu), ponadto pięciu (spośród ośmiu) jego doktorów uzyskało stopień doktora nauk humanistycznych na uczelni opolskiej. Należy też wspomnieć o innych współpracownikach prof. Paclawskiego, którzy dzięki jego inspiracji uzyskali w Opolu doktoraty. Współpracował z opolskim środowiskiem polonistycznym także jako recenzent rozpraw doktorskich i recenzent wydawniczy. Prof. Paclawski, którego droga zawodowa prowadziła z Opolszczyzny na Kielecczyznę, stał się przeto swoistym łącznikiem między Opolem i Kielcami.

W 1969 roku związał się z uczelnią kielecką – ówczesną Wyższą Szkołą Nauczycielską, przekształconą później w Wyższą Szkołę Pedagogiczną, w Akademię Świętokrzyską, w Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy, w końcu w Uniwersytet Jana Kochanowskiego – przechodząc tu wszystkie szczeble kariery naukowej – od adiunkta (1969) poprzez docenta (1978), profesora nadzwyczajnego (1988) do profesora zwyczajnego (1994). W uczelni kieleckiej pełnił wiele różnych funkcji, m. in. dziekana Wydziału Humanistycznego (1978–1981) i – dwukrotnie – prorektora (1982–1984, 1987–1990). Przez blisko dwadzieścia lat kierował w Instytucie Filologii Polskiej Zakładem Romantyzmu i Literatury Współczesnej. Warto również odnotować, że prof. Paclawski był członkiem Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego, członkiem Komisji Historycznoliterackiej przy Oddziale PAN w Krakowie oraz sekretarzem zarządu Kieleckiego Towarzystwa Naukowego (1975–1977, 1980–1983).

Jego główne zainteresowania naukowe obejmują trzy bogate obszary badawcze: polską literaturę współczesną, twórczość pisarzy szeroko pojętej Kielecczyzny oraz literaturę dla dzieci i młodzieży. Debiutem książkowym Profesora była *Literatura dla dzieci i młodzieży* (1974), która doczekała się trzech wydań (1977, 1982); trzy wydania miała również jej wersja poszerzona i zmieniona, napisana wspólnie z Markiem Kątnym (1995, 1996, 2004). Zainteresowanie literaturą młodzieżową znalazło także wyraz w pracy doktorskiej Marty Bolińskiej, napisanej pod kierunkiem prof. Paclawskiego (2000), a poświęconej pisarstwu Janusza Domagalika.

W roku 1974, w wydawanej przez PAN w Krakowie serii Nauka dla Wszystkich, ukazała się niewielka książeczka pt. *Ksawery Pruszyński*. W roku 1975 wyszła kolejna jego książka: *Proza fabularna Ksawerego Pruszyńskiego*, stanowiąca podstawę habilitacji, przeprowadzonej dwa lata później w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie. Pozycja ta otwiera drugi z zasadniczych nurtów jego zainteresowań badawczych, obejmujących literaturę, szczególnie prozę, współczesną.

² Zob. M. Kątny, P. Obrączka, *Bibliografia publikacji Profesora Jana Paclawskiego*, w: J. Paclawski, „*A jeśli chodzi o moje pisanie...*” (2011). *Rzecz o twórczości W. Myśliwskiego (uzupełnienie)*, Kielce 2020, s. 35–53.

Wspomniana praca doktorska – *Twórczość literacka Karola Szajnochy* – została ogłoszona drukiem w roku 1978. W następnych latach publikuje książki: *Problemy kompozycyjne twórczości Józefa Mortona* (1982) oraz stanowiącą bezsprzecznie opus magnum Profesora „trylogię” poświęconą Julianowi Strykowskiemu: *O twórczości Juliana Strykowskiego* (1986) – *Kronikarz żydowskiego losu* (1993) – *Powieści i eseje Juliana Strykowskiego* (1999). W roku 1998 ogłosił Profesor *Szkiece o współczesnych twórcach literatury*, przynoszące omówienie twórczości m.in. Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Wiesława Myśliwskiego, Ksawerego Pruszyńskiego i Juliana Strykowskiego. Kolejną książkę poświęcił *Prozie literackiej Jerzego Putramenta* (2003), o której Bonifacy Miązek napisał, że jest

zarówno rezultatem wieloletnich wysiłków badawczych Paclawskiego, jak i świadectwem jego erudycji, doświadczeń i kompetencji. Jego synteza wypełnia wstydliwą lukę na kartach krytycznoliterackiej topografii i zajmie z pewnością ważne miejsce w całokształcie przyszłych badań, jakie będą podjęte nad pisarstwem Jerzego Putramenta³.

Książka *O reportażu i reportażystach* (2005) zawiera teoretyczne rozważania na temat reportażu jako gatunku prasowego oraz studia o reportażach Sienkiewicza, Pruszyńskiego, Putramenta, Krzysztofa Kąkolewskiego i Jerzego Daniela, a także szkic o twórcach reportażu na Kielecczyźnie po drugiej wojnie światowej.

Po przejściu na emeryturę Profesor skoncentrował swoje zainteresowania badawcze przede wszystkim na twórczości Wiesława Myśliwskiego. W 2011 roku ukazała się książka *A jeśli chodzi o moje pisanie... O pisarstwie Wiesława Myśliwskiego*. Monografia ta – stwierdzał Bonifacy Miązek –

jest najbardziej udokumentowaną i obiektywną pracą sumującą w pewnym sensie całą dotychczasową wiedzę krytyczną, jaką dysponujemy o tym twórcy, ale również poszerzającą i wzbogacającą o nowe ustalenia krytycznoliterackie. Jest ona kluczem interpretacyjnym dla pełnego zrozumienia twórczości Myśliwskiego⁴.

Monografia została w 2020 r. uzupełniona niewielką książeczką przynoszącą omówienie dwóch ostatnich powieści pisarza – *Ostatnie rozdanie* i *Ucho Igielne*. W 2012 roku zredagował (z Andrzejem Dąbrowskim) kolejny (trzeci) tom zbiorowy *O twórczości Wiesława Myśliwskiego*, którym uczcił osiemdziesiątą rocznicę urodzin pisarza. W 2014 roku wydano książkę Profesora – *Dwaj pisarze*, poświęconą twórczości Ryszarda Miernika i Andrzeja Lenartowskiego.

Prócz wymienionych piętnastu książek autorskich jest również redaktorem ponad pięćdziesięciu prac zbiorowych, często stanowiących plon zorganizowanych przez Profesora sesji naukowych. Większość tych publikacji ukazała się nakładem

³ B. Miązek, *Jan Paclawski o prozie Jerzego Putramenta*, [w:] tenże, *Przygoda z książką. Wybór szkiców i recenzji o poezji i prozie*, Wrocław 2004, s. 139.

⁴ B. Miązek, *Jan Paclawski o twórczości Wiesława Myśliwskiego*, [w:] tenże, *Od Kasprowicza do Miłosza. Studia z dziejów kultury i literatury*, Kielce 2016, s. 73.

Kieleckiego Towarzystwa Naukowego. Należą tu m.in. tomy poświęcone twórczości Stefana Żeromskiego (1976, 1997), Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (cz. 1 – 1992, cz. 3 – 1999), Wiesława Myśliwskiego (t. 1 – 2001, t. 2 – 2007, t. 3 – 2012), Bonifacego Miązka (2000) oraz *Współczesnym pisarzom Kielecczyny w oczach krytyków* (2002). W 2006 roku ukazał się zbiorowy tom *Szkice o literaturze XIX i XX wieku* (t. 2; współredaktor Janusz Detka). Na szczególną uwagę zasługuje niezwykle cenne czterotomowe wydawnictwo zbiorowe *Gombrowicz w regionie świętokrzyskim* (1992, 1995, 2003, 2009).

Wszyscy wymienieni pisarze pochodzą z Kielecczyny, która stała się głównym przedmiotem zainteresowań Profesora. W efekcie jego inicjatyw badawczych i wydawniczych powstał cykl *Pisarze regionu świętokrzyskiego*, nie mający analogii w żadnym z regionów Polski. W tym bezprecedensowym cyklu ukazało się w latach 1983–2005 dwanaście tomów (Seria I, obejmująca twórców XX wieku, t. 1–10; Seria II, poświęcona pisarzom wcześniejszych epok, t. 1–2), w tym jedenaście pod redakcją prof. Paclawskiego. Zdaniem Marka Kątnego „to prawdziwa kopalnia wiedzy o pisarzach związanych z regionem świętokrzyskim”⁵. Prócz szkiców ogłoszonych przez Profesora w omawianych seriach należy jeszcze wspomnieć o innych, rozproszonych po różnych czasopismach i książkach zbiorowych, a poświęconych m. in. twórczości Juliana Strykowskiemu, Kazimierza Wyki, Bonifacego Miązka, Stanisława Rogali, Witolda Gombrowicza a nade wszystko Wiesława Myśliwskiego.

Dodajmy, że Profesor był również redaktorem takich wydawnictw kieleckich, jak „*Studia Kieleckie*”, „*Rocznik Świętokrzyski*”, „*Kieleckie Studia Filologiczne*” i „*Studia Filologiczne Akademii Świętokrzyskiej*”. Na podkreślenie zasługuje również działalność Profesora jako recenzenta prac doktorskich i habilitacyjnych, aktywnego uczestnika wielu sesji naukowych i popularnonaukowych, a także jego działalność pozanaukowa, przejawiająca się m. in. w staraniach wokół upamiętnienia w regionie Witolda Gombrowicza i jego rodziny (odnowienie grobu matki, uporządkowanie parceli cmentarnej Gombrowiczów, wzniesienie pomników pisarza w Opatowie i Małoszycach itd.).

Zainteresowaniem twórcami Kielecczyny potrafił Profesor zainspirować również swoich uczniów, czego dowodzą prace doktorskie, napisane pod jego kierunkiem⁶, a obronione w uczelniach Opola, Krakowa i Rzeszowa: o prozie Józefa Ozgi-Michalskiego (Tadeusz Hołda), o Górach Świętokrzyskich w literaturze polskiej (Iwona Gralak), czy też o pisarstwie urodzonej w Radomiu Zofii Romanowiczowej (Katarzyna Chmielewska). Ogółem pod kierunkiem Profesora powstało osiem prac doktorskich, pozostałe dotyczyły polskich mitów literackich XX wieku (Alina Biała), pisarstwa Janusza Domagalika (Marta Bolińska), prozy Jerzego Andrzejewskiego (Janusz Detka), powojennej prozy dla dzieci

⁵ M. Kątny, *Profesor i wychowawca*, [w:] *Wokół literatury i kultury. Prace dedykowane Profesorowi Janowi Paclawskiemu w roku Jubileuszu*, Kielce 2005, s. 12.

⁶ Zob. M. Kątny, P. Obrączka, *Prace doktorskie napisane pod kierunkiem profesora Jana Paclawskiego*, [w:] J. Paclawski, dz. cyt., s. 53.

(Marek Kątny) oraz groteski w prozie polskiej o wojnie i okupacji (Iwona Mityk). Pięcioro jego doktorów uzyskało habilitacje i objęło eksponowane stanowiska na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego. Dodajmy, że o owocach działalności dydaktycznej Profesora świadczy najwymowniej fakt, iż pod jego kierunkiem napisano około 600 prac magisterskich.

Mieszkając i pracując 51 lat w Kielcach był organizatorem i twórczym uczestnikiem życia naukowego i kulturalnego miasta i regionu. Za swoją długoletnią i niezwykle płodną działalność naukową i dydaktyczną został Profesor wielokrotnie nagradzany. Z jego bardzo wielu wyróżnień i odznaczeń wymieńmy najważniejsze: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski oraz Medal Komisji Edukacji Narodowej.

W 2000 r. dedykowano Profesorowi – w 65-lecie urodzin – tom *Szkiców o literaturze XIX i XX wieku* (pod red. Janusza Detki i Marka Kątnego). Dnia 8 czerwca 2005 r. Akademia Świętokrzyska w Kielcach obchodziła uroczyste 70-lecie urodzin Profesora, a zarazem 45-lecie jego pracy pedagogicznej. Uczniowie, koledzy i współpracownicy Jubilata przygotowali z tej okazji dedykowany Profesorowi tom *Wokół literatury i kultury* (pod red. Janusza Detki, Marka Kątnego i Stanisława Rogali, Kielce 2005), w którym – oprócz szkicu o życiu i twórczości naukowej, dopełnionego bibliografią prac Profesora (oba w opracowaniu Marka Kątnego) – znalazło się 26 tekstów z zakresu literatury polskiej, niemieckiej i angielskiej, literatury dziecięcej, czasopiśmiennictwa, folklorystyki i filozofii, autorstwa badaczy z różnych ośrodków naukowych – z Kielc, Poznania, Lublina, Wiednia, Łodzi, Tarnowa, Krakowa, Piotrkowa Trybunalskiego i Opola. Uroczystościom jubileuszowym – z udziałem władz Akademii Świętokrzyskiej, władz wojewódzkich i miejskich oraz licznych gości – towarzyszyła okolicznościowa wystawa ilustrująca życie i twórczość naukową Profesora, zorganizowana przez Wojewódzką Bibliotekę Pedagogiczną w Kielcach.

W 2010 roku, w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin, wychowankowie i współpracownicy Profesora, prowadzący badania nad literaturą polską XIX i XX wieku, dedykowali mu tom „Studiów Kieleckich” (Seria Filologiczna, nr 7, wyd. 2011).

W dniu 13 marca 2015 r. w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Witolda Gombrowicza w Kielcach świętowano 80. rocznicę urodzin prof. Paclawskiego, któremu wręczono specjalny numer pisma społeczno-kulturalnego „Nad Kamienną”, dedykowany dwom jubilatam: prof. Paclawskiemu i ks. infułatowi prof. Bonifacemu Miązkowi.

Po przejściu na emeryturę Profesor nie zaprzestał pracy naukowej, o czym świadczą liczne publikacje z ostatnich lat. Nie zrezygnował również z działalności dydaktycznej, prowadząc przez kilka lat wykłady z literatury polskiej na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego oraz na Wszechnicy Świętokrzyskiej, z którą był związany już wcześniej, od 1994 roku.

Wymienione imponujące osiągnięcia naukowe i dydaktyczne, dowodzące ogromnej pracowitości i talentu dydaktycznego i organizacyjnego Profesora, nie wyczerpują jednakże jego bogatej osobowości. Zapewne każdy, kto poznał bliżej

Profesora, mógł się przekonać, że najbardziej uderzającą cechą jego osobowości jest ogromna skromność, skromność wybitnego uczonego i organizatora nauki. To naprawdę cecha jedynie wielkich ludzi. Profesor Paclawski jest człowiekiem niezwykle życzliwym, zawsze śpieszącym z pomocą wszystkim potrzebującym. Wiele osób z kręgu jego przyjaciół i współpracowników, w tym również piszący te słowa, doświadczyło jego bezinteresownej opieki i pomocy.

Jan Paclawski to „kielczanin z wyboru”. Ponad 50 lat temu związał się Profesor z tym regionem nie tylko miejscem pracy, działalności i zamieszkania, ale i w sensie dosłownym – jako właściciel podkieleckiej działki, którą z pietyzmem uprawia, szczególną troską otaczając hodowlę pszczół. To jeszcze jeden rys ciekawej, wszechstronnej osobowości profesora Jana Paclawskiego.

Jeden z uczniów Profesora – prof. Marek Kątny – napisał z okazji Jego 80-lecia:

Całość dorobku naukowego Profesora, Jego ogromne zasługi dla rozwoju polonistyki kieleckiej, rozpropagowanie osiągnięć regionu na mapie literackiej Polski, różnorodność zainteresowań oraz relacje ze współpracownikami i wychowankami, pozwalają stwierdzić, że to nie tylko wybitny badacz, wielki Człowiek, ale i prawdziwy humanista⁷.

Bibliografia

- Stanisław Frycie, *Paclawski Jan*, w: tenże, *Współczesna nauka o literaturze dla dzieci i młodzieży i jej przedstawiciele*, Piotrków Trybunalski 1996, s. 190–195.
- Iwona Gądek, Wywiad z prof. Janem Paclawskim, KTN 2019, cz.1–3, <http://ludzie.kieleckietowarzystwonaukowe.pl>wywiady>.
- Marek Kątny, *Poznałem Humanistę*, „Nad Kamienną” 2015, nr 1/2, s. 57–62.
- Marek Kątny, *Profesor i wychowawca*, [w:] *Wokół literatury i kultury. Prace dedykowane Profesorowi Janowi Paclawskiemu w roku Jubileuszu*, Kielce 2005, s. 7–14.
- Marek Kątny, Piotr Obrączka, *Bibliografia publikacji Profesora Jana Paclawskiego*, [w:] J. Paclawski, „*A jeśli chodzi o moje pisanie...*” (2011). *Rzecz o twórczości W. Myśliwskiego (uzupełnienie)*, Kielce 2020, s. 35–53.
- Marek Kątny, Piotr Obrączka, *Prace doktorskie napisane pod kierunkiem profesora Jana Paclawskiego*, [w:] J. Paclawski, dz. cyt., s. 53.
- Bonifacy Miązek, *Jan Paclawski o prozie Jerzego Putramenta*, [w:] tenże, *Przygoda z książką. Wybór szkiców i recenzji o poezji i prozie*, Wrocław 2004, s. 135–139.
- Bonifacy Miązek, *Jan Paclawski o twórczości Wiesława Myśliwskiego*, [w:] tenże, *Od Kasprowicza do Miłosza. Studia z dziejów kultury i literatury*, Kielce 2016, s. 68–73.
- Piotr Obrączka, *Profesor Jan Paclawski – kielczanin z wyboru*, [w:] tenże, *O nadburmistrzu Brüningu i inne szkice*, Bytom 2015, s. 112–116.
- Stanisław Rogala, *Jan Paclawski*, [w:] tenże, *Współczesne środowisko literackie Kielecczyzny. Słownik pisarzy i badaczy literatury*, Kielce 1999, s. 183–187.

⁷ M. Kątny, *Poznałem Humanistę*, „Nad Kamienną” 2015, nr 1/2, s. 62.

Słowa kluczowe

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, filologia polska, historia literatury polskiej, Jan Pałowski

Abstract

Jan Pałowski – Historian of Literature

The article is about Jan Pałowski professor emeritus of Jan Kochanowski University in Kielce. Jan Pałowski is the historian of Polish Literature, the author of many books, among these on the works of Julian Strykowski and Wiesław Myśliwski. Special attention has been paid on Professor's merits as a co-founder of Polish Philology in Kielce as well as on his achievements in education of some philologist generations

Keywords

Jan Kochanowski University, Polish Philology, history of Polish literature, Jan Pałowski